

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת שמות תשע"ב

הכרת טובה לאדם ולמקום

שעבוד מצרים מתחיל בכפיות טובה

"וַיִּקַּם מֶלֶךְ חָדָשׁ עַל מִצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף" (שמות א, ח). בגמרא נחלקו, האם מלך חדש ממש קם שם, או שאין הכוונה למלך חדש ממש, אלא לצורת הנהגה חדשה של אותו מלך עצמו, "שנתחדשו גזרותיו", כאילו היה מלך חדש (סוטה יא, א). על כל פנים, לדעת כולם, שעבוד מצרים התחיל מזה, שפרעה מלך מצרים "לא יָדַע אֶת יוֹסֵף". כלומר, לא הכיר טובה ליוסף על כל השנים בהן טרח להציל את העם המצרי מחרפת רעב, על ידי איסוף ואכסון התבואה של שבע שנות השבע. למה לא הכיר טובה? או מפני שבאמת לא ידע את יוסף (כי היה מלך חדש), או מפני שעשה עצמו כאילו אינו מכיר את יוסף. מזה מתחילות כל הצרות, מאי הכרת טובה ליוסף. חז"ל לומדים מכאן, כמה חמורות יכולות להיות התוצאות של אי הכרת טובה, לא רק במישור שבין אדם לחבירו, אלא גם במישור שבין אדם למקום. "כל הכופר בטובתו של חברו, סוף כופר בטובתו של הקדוש ברוך הוא" (משנת רבי אליעזר פרשה ז). פרעה מתחיל ב"לא יָדַע אֶת יוֹסֵף", ומזה הוא מגיע בסוף ל"לא יָדַעְתִּי אֶת ה', וְגַם אֶת יִשְׂרָאֵל לֹא אֶשְׁלַח" (שמות ה, ב). אותה מידה יכולה להתבטא כלפי בשר ודם, ויכולה ח"ו להתבטא גם כלפי הקב"ה. אם אינך מפתח מידה זו כלפי בשר ודם, לא תבוא להכיר טובה אפילו לקב"ה.

הרגילות לקבל טובה מפריעה להכרה בטובת המטיב

אחד הגורמים לכך שאדם אינו מכיר טובה, הוא כח ההרגל. ה"חובת הלבבות" (בפתיחה לשער הבחינה) כותב, שטובות הבורא על בראיו - רוב בני אדם הם "כְּעֵוֹרֵי יַם מְהֵפִיךְ וּמְהַבִּיךְ גֹּדֵל מְעֻלָּתָם". ומבאר שם, שיש לזה שלש סיבות; ואחת מהן היא¹, מה שבני האדם נולדים בלי שום יכולת הבנה ותפיסה בטובות המושפעות עליהם מאת הבורא בכל רגע ורגע, וכך הם הולכים וגדלים "בטובות האלקים העודפות... עד ששבו אצלם רגילות נידועות, כאילו הם עצמיות להם, בלתי סרות מאתם ולא נפרדות מהם כל ימיהם. וכאשר יִשְׁפִּילוּ ותתחזק הכרתם, יִסְכְּלוּ טובות הבורא עליהם², ואינם משימים על לבם חיוב ההודאה עליהן, מפני שאינם יודעים מעלת הטובה והמטיב בה אליהם".

וכתב שם משל על כך. וזה המשל: מעשה בתינוק עזוב "שִׁמְצָאוּ איש אחד במדבר, וחמל עליו, ויאספהו אל ביתו, ויגדלוהו, ויאכילהו, וילבישהו, ויתנדב עליו בכל הטוב לו, עד שהשכיל והבין אופני דרכי טובתו. ואחר כן שמע האיש ההוא על אסיר שנפל ביד שונאו, והגיעהו אל תכלית הצער, והרעב, והעירום ימים רבים, ונכמרו רחמיו על צערו, ופייס לשונאו, עד שהתירו ומחלו לו את דמיו. ויאספהו האיש אל ביתו, והיטיב לו

במקצת הטוב אשר היטיב בו לתינוק. והיה האסיר מכיר בטובת האיש עליו, ומודה עליה יותר מן התינוק שגדל בה! (ומדוע?) - מפני שיצא מענין העוני והצער אל ענין הטובה והשלחה בעת שהכרתו בה גמורה, על כן הכיר טובת האיש החסיד וחסדו מאד. והתינוק לא הבין מעלת הטובה עליו, אע"פ שהתחזקה הכרתו והתישב בדעתו, מפני שהיה רגיל בה מימי נערותו. ואין איש מאנשי השכל מסתפק, שחסדו וטובו על התינוק כוללים ונראים יותר, ושהוא חייב בהתמדת ההודאה והשבח עליהם יותר". אלא שההרגל גורם, שבפועל אין התינוק (שגדל כבר...) מכיר בטובה ומודה עליה כדרך שעושה האסיר המשוחרר.

הוריו של אדם - "רבו מובהק"

ענין זה קיים למעשה אצל כל אדם. אנו רגילים מילדותנו, שאבא ואמא מטפלים בנו. אנו מרגישים שכך טבעי שיהיה, ושחובתם לטפל בנו, וממילא לא מכירים מספיק טובה לאבא ואמא על כל מה שעשו עבורנו. לאדם זר שעשה לנו טובה, אנו מבינים שצריך להכיר טובה. אבל לאבא ואמא לא כ"כ מכירים טובה. זוהי מדה גרועה מאד, שלא להכיר טובה לאבא ואמא. צריך להכיר טובה להורים. גם אם לא עשו עבורי שום דבר, רק הביאו אותי לעולם, על זה לבד הרי צריך להכיר טובה עד אין סוף, שהרי כל טובה שבאה לי אח"כ באה מכח זה. זה לבד מכריח להכיר טובה להורי בלי סוף. ואם בנוסף לכך ההורים גם טיפלו בי וגיידונו, בודאי ובודאי צריך להכיר להם טובה. ואם גם חינכו אותי לתורה ויראת שמים, אז ודאי צריך להכיר להם טובה, בפרט שאז לפעמים יש להם דין "רבו מובהק", וחייב לכבדם גם מצד זה, ולא רק מחמת מצות כיבוד אב ואם.

מדוע יש להוריו דין של "רבו מובהק"? מפני שאת עיקרי התורה קבל מהם. חינכו אותם להאמין במציאות ה' ובאחדותו, לומר "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד", חינכו אותם להאמין בתורה, לשמור שבת, להניח תפילין, להתפלל, להקפיד על כשרות המאכלים, לימדו אותם איך נראית שבת, איך נראה פסח, איך נראה ליל הסדר, איך נראים ימים נוראים וסוכות, ועוד. אח"כ הגיע לישיבה ולמד גם שהמקדש במלואו אינה מקודשת (קדושין ו, ב), וכן דברים אחרים שחשוב לדעת, כגון: פרטים שונים בהלכות שבת ובהלכות תפילה וכיו"ב, אבל את עיקרי היהדות - מקבלים בבית אבא ואמא. לכן יתכן שיש לאביו ולאמו של אדם דין של "רבו מובהק", למי שזכה לגדול בבית דתי.

אם זכה אח"כ להיות גדול הדור, אז יתכן באמת שאין להוריו דין של "רבו מובהק" לגביו. על המהר"ם מרוטנבורג

לראות את הטובה. כל האטומים שבגופנו שלא מתפרקים ולא עפים לקצות השמים, ומצד שני גם לא מתכווצים, כל הבריאה מסביב, כל מה שיש לנו, אור השמש, ומנוחת הלילה, וכל שאר הדברים - אנו מזכירים אותם בתפילה. אבל האם מרגישים באמת שצריך להודות לה' על הדברים האלו? גם אם כן, האמת היא, שאילו פינו מלא שירה - אין אנחנו מספיקים להודות ולהלל!

חז"ל אומרים: "אורח טוב מהו אומר? - כמה טרחות טרח בעל הבית בשבילי. כמה בשר הביא לפני, כמה יין הביא לפני, כמה גלוסקאות הביא לפני, וכל מה שטרח לא טרח אלא בשבילי! אבל אורח רע מהו אומר? - מה טרח טרח בעל הבית זה? פת אחת אכלתי, חתיכה אחת אכלתי, כוס אחד שתיתי. כל טרח שטרח בעל הבית זה, לא טרח אלא בשביל אשתו ובניו" (ברכות נה, א). הדברים נכונים במישור שבין אדם לחברו, אבל גם במישור שבין אדם למקום. אורח טוב בעולמו של הקב"ה, מכיר טובה לקב"ה על כל מה שברא: על השמים ועל הארץ, על השמש והכוכבים, על המים, על האויר, על הפירות, על החיות, על העופות - כאילו לא נברא העולם כולו אלא בשבילו. אמנם יש עוד כמה אנשים בעולם, וגם הם נהנים ממנו כמוני, אבל מה זה משנה? וכי אינני צריך להכיר טובה לבורא, רק בגלל שיש עוד כמה בני אדם שנהנים?! בעל הבית הביא לי כל כך הרבה טובות, צריך להכיר לו טובה בלי סוף, על כל מה שהוא נותן לנו!

הכרת הטוב - עד היכן?

והנה, לעומת שעבוד מצרים שמתחיל בכפינות טובה (של פרעה), גאולת מצרים מתחילה דוקא מן הדבר ההפכי, מהכרת טובה. הקב"ה מתחיל את תהליך גאולת ישראל ממצרים ב"שעור" מאלף, עד כמה גדול הוא החיוב להכיר טובה לכל מי שבאה לנו טובה ממנו³.

הקב"ה אומר למשה בפרשה הבאה: "אמר אל אהרן: קח מטען, ונטה ירך על מימי מצרים, על נהרותם על יאריהם ועל אגמיהם... ויהיו דם" (שמות ז, יט). ליאור עצמו - אין זו מכה אלא ברכה. כל ימיו עושים אותו המצרים עבודה זרה (עי' רש"י שם ז, יז), גם פרעה נעזר בו כדי לעשות עצמו עבודה זרה (עי' רש"י שם, טו), ועכשיו מגיעה סוף סוף הזדמנות שבה שהיאור משנה את תפקידו, ומשמש מכשיר לקידוש השם: "בזאת תדע פני אגני ה' - הנה אגני מכה במטה אשר בידך על המים אשר ביאר, ונהפכו לדם" (שם, יז). אף על פי כן, כשה' מצנה את משה להכות את היאור, הוא לא מטיל את המשימה על משה עצמו, אלא על אהרן: "ויאמר ה' אל משה: אמר אל אהרן קח מטען ונטה ירך על מימי מצרים, על נהרותם על יאריהם... ויהיו דם". כך גם במכת צפרדע: "ויאמר ה' אל משה: אמר אל אהרן קח מטען ונטה ירך במטהך על הנהרות על היארים ועל האגמים, והעל את הצפרדעים על ארץ מצרים" (שם ח, א). וכך גם במכה השלישית: "ויאמר ה' אל משה: אמר אל אהרן קח מטען ונהך את עפר ה' הארץ, והיה לנחם בכל ארץ מצרים" (שם, יב). מדוע מצוה ה' שאהרן יהיה זה שיכה את היאור ואת עפר הארץ, ולא

ז"ל מובא, שמיום שעלה לגדולה, לא הקביל פני אביו, ולא רצה שאביו יבוא אליו, כי הסתפק מי מהם צריך לקום בפני מי. האם הוא זה שצריך לקום בפני אביו, או שמא אביו צריך לקום בפניו. וכיון שמדובר בספק דאורייתא, השתדל שלא להכנס לבית הספק הזה (עי' שו"ע יו"ד סי' ר"מ סע' ז' ברמ"א, ובט"ז שם סק"ט). אבל רוב העולם אינם גדולי הדור כהמהר"ם מרוטנבורג, ועל כן נראה שברוב המקרים וכמעט בכלם, הבן חייב בכבוד אביו ואמו לא רק מדין כיבוד אב ואם, אלא גם מדין רבו מובהק, כיון שאת עיקרי האמונה ועיקרי דיני התורה למד מהם. חוץ מזה, פעמים רבות ההורים הם שִׁמְמָמָנִים את לימודיו של הבן ב"חדר" או בשיבה, וא"כ גם מצד זה יש להם דין של רבו מובהק. כך נראה לעניות דעתי.

האם יכול אדם לפרוע להוריו את חובו כלפיהם?

כיצד יכול אדם לפרוע, ולו מעט, את החוב העצום שיש לו כלפי הוריו? כמובן, כשאדם נמצא בבית, יש הרבה אפשרויות לעשות זאת. אבל גם בשיבה ישנה אפשרות לקיים מצנת כיבוד אב ואם באופן מופלא ביותר. כשאדם נמצא בשיבה, מנצל את הזמן ללימוד ומתקדם בדיעת התורה, הרי כל זה נזקף לזכות אביו ואמו, ואין לך כבוד גדול מזה. הרי זהו הכבוד האמיתי! ואם הוריו אינם בחיים, הרי בכל פעם שמחדש חידושי תורה, נותנים כבוד עצום להוריו בגן עדן (זוהר חדש רות פד, ג). בזה יכול אדם לפרוע מעט לאביו ולאמו את החוב העצום שהוא חייב להם.

אבל למעשה נראה לי, שככל שננסה לפרוע להורינו את החוב שלנו כלפיהם, לא נצליח אלא להגדיל את החוב עוד יותר! מדוע? מפני שבכל פעם שקיימתי מצנת כיבוד אב, החוב שלי כלפי אבי רק גדל, שכן עתה צריך אני להכיר לו טובה גם על כך שזיכה אותי במצנת כיבוד אב שזה עתה קיימתי, וככל שאכבד את אבי ואמי יותר, כך ילך החוב הלך וגדל. אין שום אפשרות, אפוא, לפרוע להורינו את החוב שיש לנו כלפיהם! זהו מין חוב, שככל שמנסים לפרוע אותו, הוא רק הולך וגדל! כמובן, הקב"ה לא יתבע מאתנו פרעון חוב שבשום פנים ואופן אי אפשר לפרוע. אבל עד כמה שניתן, עלינו להשתדל לפרוע "אפס קצהו" של החוב זה.

להיות אורח טוב בעולם

והנה, אם להורינו עלינו להכיר טובה בלי גבול, כל שכן שעלינו להכיר טובה בלי גבול לקב"ה. הרי האמת היא, שהקב"ה הוא זה שהביא אותנו לעולם, ונתן לנו את כל מה שיש לנו. על הפסוק "כל הנשמה תהלל י-ה" (תהלים קנ, ו) אמרו חז"ל: "על כל נשימה ונשימה שאדם נושם - צריך לקלס לבורא" (ב"ר יד, ט). בכל נשימה ונשימה עלי לדעת, שה' עשה לי טובה עצומה. נתן לי עוד פעם אויר, וסידר לי גוף כזה, שיכול לסדר שהחמצן שבאויר יתרכב עם האוכל שאכלתי, ושניהם יחד יתנו לי כח לפעול הלאה. לא לחינם אנו אומרים, "אילו פינו מלא שירה כים ולשונונו רינה כהמון גליו... אין אנחנו מספיקים להודות ולהלל" וכו'. מפני שהטובות של הקב"ה הן בלי סוף, אלא שאיננו רגילים להרגיש את כל הטוב שהקב"ה עושה לנו. אנו רגילים שיש לנו גוף, שיש לנו פה לאכול... לא רגילים

לדרך (שמות יב, לט ורש"י שם). אני זוכר לכם את החסד הזה עד היום, למרות כל חטאיכם מאז ועד היום!
צריך ללמוד מזה, עד כמה צריך אדם להכיר טובה לאשתו. לא דורשים מאיתנו לזכור "חֶסֶד נְעוּרַיִךְ" ו"אֶהְבֶּתָּ כְּלוּלֵתֶיךָ" לאחר תשע מאות שנה, כי ממילא איננו חיים זמן רב כל כך, אבל בשנים המועטות שאנו חיים, צריך לזכור: התחנת עם אשה שהלכה אחריו במדבר, בארץ לא זרועה. כשהתחנתה איתך, היא עוד לא ידעה מה יצא ממך - אם תהיה אדם גדול, או לפחות עשיר גדול - ובכל זאת היא התחנתה אתך. במידה מסוימת, יש כאן הליכה בארץ לא זרועה. אתה צריך לזכור לה את החסד הזה! נורא ואיום אם לא זוכרים את החסד הזה.

אח"כ חיו יחד, והביאו ילדים לעולם. כמה צריך אדם להכיר טובה לאשתו על כך. כמה פעמים היא הכינה לו ארוחת צהרים או ארוחת ערב, והוא מקבל את זה כמובן מאליו. אסור שיהיה מובן מאליו. צריך להכיר טובה על כל דבר ודבר. היום יש כ"כ הרבה מקרי גירושין, רחמנא ליצלן. ממה זה בא? - מזה שלא מכירים טובה מספיק לצד השני! כמובן, גם אשה צריכה להכיר טובה לבעלה. אבל אני מדבר כאן לגברים, לא לנשים. אדם צריך להכיר טובה לאשתו בלי סוף, על כל מה שהיא עושה בשבילו. לפעמים משטויות מתחילים סכסוכים, שבסוף נגמרים בגט. האשה בישראל לבעל ארוחת צהרים, הבעל בא הביתה ואומר: "אוף! שוב המרק הזה שאיני אוהב!" הרי טרחו ועמלו בשבילך! אז בגלל שאינך אוהב את המרק הזה, אתה פטור מהכרת טובה? ! התנהגות כזו יכולה להרוס את כל הבית! עושים לו טובה, טורחים בשבילו, והוא מתנהג כאילו עשו לו רעה.

יכול להיות גם הפוך: הבעל קונה לאשתו בגד, מביא הביתה, והאשה אומרת: "אוף! שוב הצבע שאינני סובלת!" צריך להמנע מדברים כאלה. צריך לראות את הטוב שהשני עשה, ולא שהייתי רוצה טוב יותר. להכיר טובה על כל מה שהשני עושה. להכיר טובה אם האשה ילדה לך ילדים, הרי אין סוף לחסד שהיא עושה לך בזה! יהיה לך המשך בעולם אחרי מאה ועשרים שנה, שזה זכויות לאין סוף.

חותני הג"ר חיים זאב פינקל זצ"ל היה רגיל לומר לאשתו בכל שבת לאחר הסעודה: "צ'ולנט כזה עוד לא היה!" והיה מפרש שזו אמת, כי בדיוק כזה - לא היה. היה רק יותר מלוח או פחות מלוח, עם יותר שומן או פחות שומן... על כל פנים, רצה לשבח את אשתו ולשמחה, לכן אמר תמיד: "צ'ולנט כזה עוד לא היה!" כך צריך להיות. תמיד להכיר טובה, ולשבח את האשה על מה שהיא עושה עבורך, ולא להפך ח"ו. אם נוהגים כך, זהו יסוד גדול לחיי נישואין טובים ומאושרים. ואם לא נוהגים כך, אם לוקחים את הדברים כמובנים מאליהם, "ברור שהאשה צריכה לבשל לי ארוחת צהרים! אלא מי יבשל לי ארוחת צהרים?" - זה לא טוב. צריך להכיר טובה. הכרת טובה היא יסוד החיים.

כל שכן להכיר טובה לקב"ה על כל הטובות שהוא עושה לנו, כל אחד מאיתנו אומר ב"נשמת כל חי": "אילו פינו מלא שירה" וכו'. צריך להפנים את הדברים! להרגיש את הדברים! שנכיר טובה לקב"ה על כל החסד שעשה

משה עצמו? מסביר רש"י (ע"פ חז"ל): "לפי שהגן היאור על משה כשנשלך לתוכו, לפיכך לא לקה על ידו לא בדם ולא בצפרדעים, ולקה ע"י אהרן" (רש"י שם ז, ט). וכן "לא היה העפר כדאי ללקות ע"י משה, לפי שהגן עליו כשהרג את המצרי ויטמנהו בחול (הגנה שהועילה רק ליום אחד, עד שהלשינו עליו לפרעה), ולקה על ידי אהרן" (רש"י שם ח, יב). למרות שהמכות הבאות על היאור ועל עפר מצרים הופכות אותם לכלי לקידוש השם, מְצַדו של משה יש כאן פעולה הנראית על פניה כולזול ביאור ובעפר, וכאי הכרת טובה כלפיהם על ההגנה שסיפקו לו בעבר, על כן מְצוּה ה' שאהרן יביא עליהם את המכות הנ"ל, ולא משה עצמו⁴.

אחר כך, בתקופה מאוחרת יותר, משה מבין כבר מעצמו יסוד זה, שלא להכות את מי שהוא חייב להכיר לו טובה, גם אם יש בהכאה זו מצוה וקידוש השם גדול. כשה' מצוה את משה (אחרי פרשת בנות מדין): "צָרֹר אֶת הַמְדִינִים וְהַפִּיטִם אוֹתָם" (במדבר כה, יז), משה לא הולך בעצמו לקיים את הציווי, אלא שולח למשימה זו את פנחס (שם לא, ו). מדוע לא הלך לקיים את הציווי בעצמו? לפי דעה אחת בחז"ל - "מפני שנתגדל בארץ מדין, אמר: אינו בדין שאני מיצר למי שעשה בי טובה. בור ששתית ממנו - אל תזרוק בו אבן" (במדבר כב, ד). משה גדל במדין, מצא שם את השידוך שלו, ומדין הגנה עליו כשברח מפני פרעה. לכן, למרות שה' מצוה להלחם במדין, אם אפשר לקיים מצוה זו ע"י שליח, יש לבחור באפשרות זו, ולא להכות את מדין בעצמו. אמנם למדינים מגיע עונש וצריך לענוש אותם, משה אף קוצף על אנשי הצבא שלא עשו מספיק נקמה במדין ולא הרגו גם את הנשים (שם לא, יד-טז), אבל מצד שני הוא עצמו לא יכול לצאת למלחמה הזו, כי הוא עצמו חייב להכיר טובה למדין.

גם בנוגע למצרים רואים כן; שאחרי כל הרעה שעשו לנו המצרים, עדין מצוה התורה להכיר להם טובה על הטובה שבאה לנו מהם. התורה מצוה: "לֹא תִתְעַב מִצְרַיִם, כִּי גֵר הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם" (דברים כג, ח). מסביר רש"י: "לֹא תִתְעַב מִצְרַיִם - אֵל תִּתְעַבּוּ לַגִּמְרִי, אֲע"פ שזרקו וזכריכם ליאור (ובהחלט יש מקום לתעבו לגמרי בגלל זה). ומדוע אין לתעבו לגמרי? - "כִּי גֵר הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם". המצרים הסכימו לשמש אכסניא לאבותינו בשעת הדחק, כשיעקב ומשפחתו ירדו למצרים בגלל הרעב שהיה בארץ כנען. אם כן, צריכים להכיר טובה למצרים. לא להתחבר אליהם יותר מדי, לא להתחתן עם גר מצרי, אבל דור שלישי יבוא להם בקהל ה' (שם ט). כי צריך להכיר להם טובה, גם אם עשו לנו צרות גדולות.

הכרת הטוב - מפתח לחיי נישואין מאושרים

דוגמא מאלפת להכרת טובה אפשר לראות אצל הקב"ה בכבודו ובעצמו: ישראל מכעיסים את הקב"ה בעגל, במרגלים, בעבודה זרה זו ובעבודה זרה אחרת (מזמן יציאת מצרים ועד זמנו של ירמיהו), ובכל זאת אומר הקב"ה לירמיהו: "הֲלֹךְ וְקָרָאתָ בְּאָזְנֵי יְרוּשָׁלַם לְאָמֹר: פֶּה אָמַר ה'! וְכִרְתִּי לְךָ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ, אֶהְבֶּתָּ כְּלוּלֵתֶיךָ, לְכַתֵּךְ אֶתְרֵי בְּמִדְבָר בְּאֶרֶץ לֹא יְרוּעָה" (ירמיהו ב, ב). לפני כתשע מאות שנה⁵ עשיתם עמדי חסד: קדשתם את שמי! האמנתם בי, ויצאתם למדבר בלי לקחת אפילו צדה

כדי לגמול לו על טובתו. אמנם בפועל אסור למסור את הנפש עבור דבר כזה, רק על שלשה דברים מותר וצריך למסור את הנפש (עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים), אבל צריך להרגיש שחסד שנעשה עבורי הוא דבר מחייב. כל שכן הקב"ה שגומל לנו את כל החסדים הטובים, והשותפים שלו, אבא ואמא, והרבנים שמביאים אותנו לחיי עוה"ב, לכולם אנו חייבים להכיר טובה בלי גבול. עד היכן מגיעה החובה של הכרת הטוב? אליהו מחיה את הבן של האשה הצרפתית (מל"א יז), ואח"כ תלמידו אלישע מחיה את הבן של השונמית (מל"ב ד), למה? כי הם מכירים טובה. הצרפתית ארחה את אליהו, והשונמית ארחה את אלישע, וכהכרת טובה על כך ה' נתן להם את הכח להחיות את המת. לנו, כמוכן, אין את הכח הזה, איננו יכולים לשלם למיטיבינו בהקמת מתים לתחיה, אבל עלינו לחזק את עצמנו בהכרת הטוב לקב"ה וגם - להבדיל - לבשר ודם, וכפי שהזכרנו, שני הדברים קשורים זה בזה, כפי שאמרו חז"ל, שהכופר בטובתו של חברו, סופו שהוא כופר גם בטובתו של הקב"ה. צריך שתהיה הכרת טובה להורים, לאשה, ואשה לבעלה, ולשאר בני אדם שעשו לי טובות, וכל שכן למי שעשה אותם ואותי, וגומל לנו את כל הטובות.

עמנו. שמעתי אחד שאמר: "אני מרויח כל יום מיליון שקל! איך? - בזה שאין לי לא כאב ראש, ולא כאב עינים, ואיני צריך ניתוח לא בראש ולא בעינים ולא בלב. כך אני נרויח מרויח מיליון שקל בכל יום". אז נכון שאי אפשר לקנות מצרכים במכולת עם עשירות כזו, אבל בכל זאת, להרגיש שהיה יכול להיות הרבה יותר גרוע, וה' עושה לי כ"כ הרבה טוב. להתפלל עם ההרגשה הזו. לומר "ברוך אתה ה'" באמת, עם ההרגשה שאני רוצה לברך את רבש"ע, להודות לו עם כל הלב. ללמוד תורה בהתלהבות! החסד הגדול שה' עשה לנו, "אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו", להרגיש את חסד ה' בזה שנתן לנו תורה, תורת אמת וחיי עולם שנטע בתוכנו, לעשות את הדברים ברוגע, ובסופו של דבר גם מרויחים מזה. אם מתפללים - מקבלים שכר על התפילה. אם לומדים - מקבלים שכר על תלמוד תורה. אולי זה מה שאומר המשורר בספר תהלים, "וְלֶךְ ה' חֶסֶד, כִּי אַתָּה תִשְׁלַם לְאִישׁ כְּמַעֲשָׂיו" (תהלים סב, ג). מצד אחד אנו חייבים בקיום המצוות, ומצד שני - ה' משלם לנו עבור קיומן. זהו חסד עצום שה' עושה עמנו, שהוא משלם לנו עבור דבר שממילא היינו חייבים לעשותו. צריך להכיר על כך טובה עצומה לבורא ית', ולהודות לו על כך. וגם על הודאה זו עצמה - ה' משלם לנו!

חז"ל אמרו: "מי שהוא פותח פתחו לחברו, נפשו חייב לו" (שמ"ד, ב) אם מישהו עשה לי טובה קטנה, פתח את דלתו לפני כדי לעזור לי - די בזה כדי לחייב אותי למסור את נפשי בשבילו,

השיחה נערכה לפי הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש לתלות בעורך בלבד.

1. והיא הסיבה השניה שכתב שם.
2. כלומר: אף לאחר ששכלם מתבגר ובינתם מתחזקת, הם נשארים בסכלותם, מבלי להכיר את הטובות שמטיב עמם הכופר.
3. והטעם שגאולת מצרים מתחילה דוקא בדבר זה - מפני שהכרת טובה היא מידה יסודית בעבודת ה', כפי שאמרו חז"ל: "כל הכופר בטובתו של חברו, סוף כופר בטובתו של הקדוש ברוך הוא" (הובא לעיל בגוף השיחה). ועל כן תהליך גאולתנו (הגשמית והרוחנית) משעבוד מצרים מתחיל בלימוד יסוד זה, עד כמה גדול הוא החיוב להכיר טובה לכל מי שבאה לנו טובה ממנו, ואפילו לדומם! (שיחת הרב שליט"א לפרשת דברים תשס"ח)
4. וצ"ע ממה שכתב בחובות הלבבות (ריש שער עבודת האלקים), וז"ל: "מן הידוע אצלנו, כי כל מיטיב אלינו, אנו חייבין להודות לו כפי כוונתו להועיל לנו... ואם תגיע לנו שום טובה על ידי מי שלא כיון בה אלינו, יסתלקו מעלינו חיובי ההודאה לו, ואין אנו חייבין בה". ואולי י"ל, שחיוב להודות למיטיב כזה - אין (וכלשון חוה"ל: "יסתלקו מעלינו חיובי ההודאה לו"). אבל להרע לו (אפילו כשצריך לעשות כן) - אסור (בגלל חובת הכרת הטוב כלפיו).
5. מקדש ראשון התחיל להבנות ארבע מאות ושמונים שנה לאחר יציאת מצרים (מל"א ו, א), נבנה במשך שבע שנים (שם, לח), ועמד על מכונו במשך ארבע מאות ועשר שנים (יומא ט, א), עד שנחרב בימי ירמיהו הנביא (עי' ירמיהו א, ג ורש"י שם). הרי קרוב לתשע מאות שנה מיציאת מצרים עד זמנו של ירמיהו.